

РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ СЕО

§ 3.1. ПОПЕРЕДНЯ ОЦІНКА СПП ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЕО (СКРИНІНГ)

Управлінська структура, яка ініціює розроблення стратегічної ініціативи, має оцінити необхідність проведення СЕО, виходячи з чинної нормативно-правової бази. Є два підходи до визначення необхідності проведення СЕО:

1. Деякі системи СЕО передбачають складання переліку видів тих СПП, які завжди потребують проведення СЕО.
2. Інші системи СЕО орієнтуються на використання критеріїв для того, щоб визначити, чи може мати конкретна СПП значний вплив на довкілля.

Більшість систем СЕО поєднує обидва ці підходи.

Часто в процесі попередньої оцінки проводяться консультації з природоохоронними органами та органами системи охорони здоров'я щодо необхідності проведення СЕО.

Загалом СЕО можна проводити для таких СПП:

1. Просторові СПП:
  - стратегії регіонального розвитку, плани землекористування;
  - стратегії управління природними ресурсами (наприклад, плани управління для лісового господарства).
2. Галузеві СПП (транспорт, енергетика, відходи, сільське господарство, водопостачання, гірничодобувна промисловість, промисловість, туризм, лісове господарство та великі проекти).
3. Інші СПП:
  - законодавчі ініціативи (наприклад, договори, закони, політики);
  - економічні ініціативи (бюджет, приватизація, субсидії, оподаткування, інвестиції та кредитування).

Найчастіше СЕО проводять для просторових і галузевих СПП. Зокрема, СЕО найчастіше застосовують до СПП, які призводять до:

- змін у землекористуванні та використанні природних ресурсів;
- виробництва сировини, хімікатів та інших небезпечних продуктів;
- продукування забруднюючих речовин і відходів.

Фактично йдеться про ті стратегічні ініціативи, які передбачають реалізацію проектів, для яких потрібно проводити ОВНС.

Важливими параметрами для скринінгу є:

1. Тип СПП (наприклад, транспортний сектор, землекористування).
2. Чи призведе СПП до реалізації проектів, які потребують ОВНС?
3. Ймовірні наслідки (наприклад, споживання ресурсів, забруднення довкілля).
4. Територія впровадження СПП (можливо, частиною цієї території будуть вразливі екосистеми чи природоохоронні території).

Протокол про СЕО визначає дев'ять умов для проведення СЕО, які спрямовані на аналіз СПП на предмет її відповідності положенням Додатків I і II до Протоколу. Десята умова може знадобитися для визначення ймовірності значного впливу СПП на довкілля, у тому числі здоров'я населення, відповідно до критеріїв, наведених у Додатку III. Умови наведені в табл. 3.1. На рис. 3.1 подана схема визначення необхідності проведення СЕО для СПП.

Таблиця 3.1. Умови проведення СЕО відповідно до Протоколу про СЕО

	Визначення плану або програми
Умова 1	Чи є законодавчі, нормативні або адміністративні вимоги щодо розроблення плану або програми та будь-яких змін до них?
Умова 2	Чи підлягають план або програма розробленню й (або) прийняттю органом влади або чи розробляються план або програма органом влади для прийняття відповідно до офіційної процедури парламентом або урядом?
	Винятки
Умова 3	Чи є єдиною метою плану або програми обслуговування потреб, що стосуються національної оборони або надзвичайних ситуацій у цивільній сфері, чи є план або програма фінансовим чи бюджетним планом або програмою?
	Обов'язкове застосування
Умова 4	Чи розробляється план або програма для сільського господарства, лісового господарства, рибного господарства, енергетики, промисловості (у тому числі гірничодобувної), транспорту, регіонального розвитку, управління відходами, водного господарства, телекомунікації, туризму, планування розвитку міських і сільських районів або землекористування?
Умова 5	Чи визначає план або програма умови для погодження в майбутньому проектів, зазначених у Додатку I?
Умова 6	Чи визначає план або програма умови для погодження в майбутньому будь-яких інших проектів, зазначених у Додатку II?
Умова 7	Чи потребує відповідний проект, згаданий у Додатку II, проведення екологічної оцінки згідно з національним законодавством?
	Необов'язкове застосування
Умова 8	Чи визначає план або програма умови для погодження в майбутньому проектів, незалежно від того, зазначені вони в Додатку I чи в Додатку II?
Умова 9	Чи визначає план або програма використання невеликих територій на місцевому рівні або чи є план або програма незначною модифікацією діючого плану або програми?

Продовження таблиці 3.1.

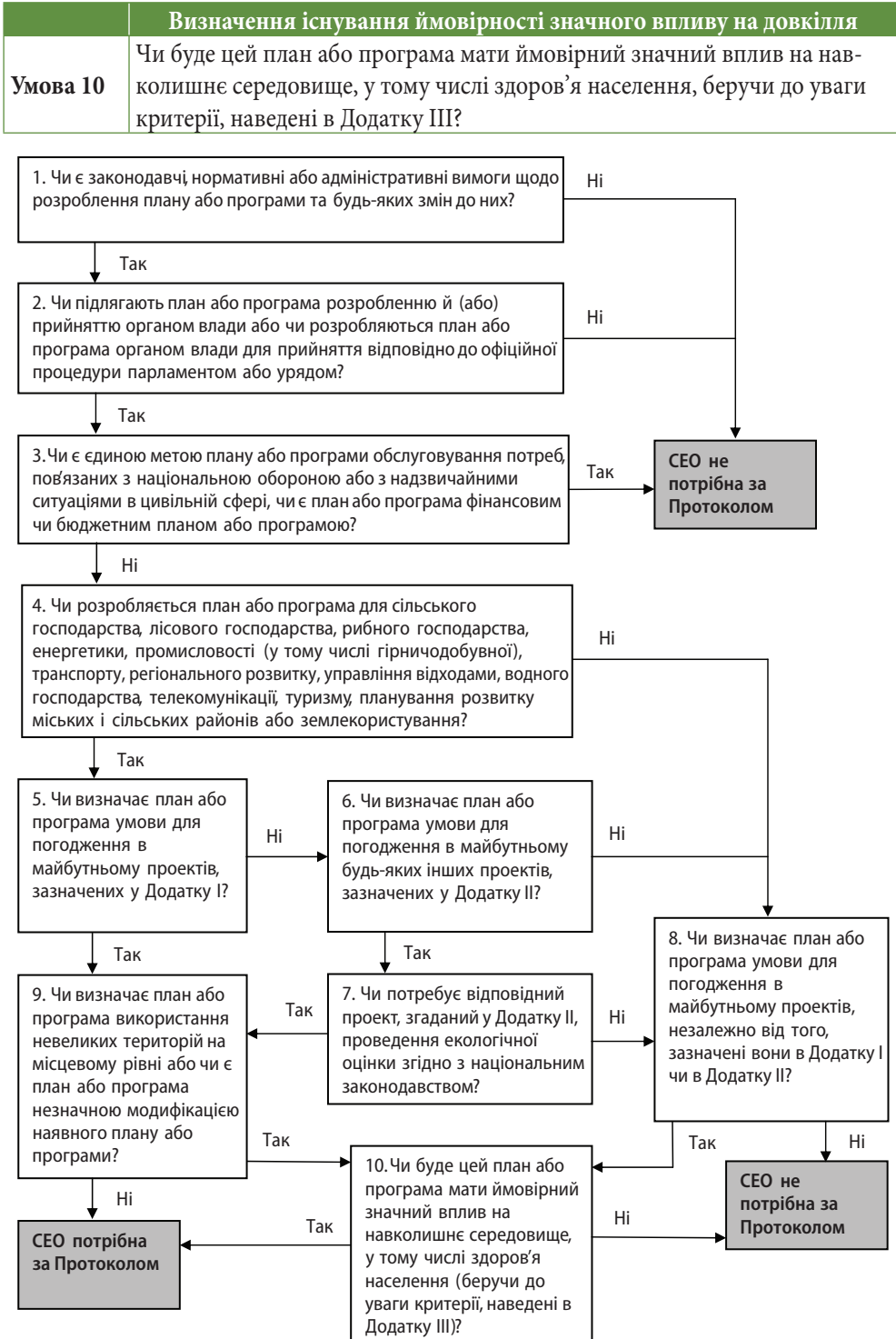

Рис. 3.1. Схема визначення необхідності проведення SEO для конкретного плану або програми за умовами Протоколу про SEO

Умови 1–9 (сфера застосування) можуть застосовуватися в межах діяльності одного органу влади. Натомість умова 10 (визначення існування ймовірності значного впливу на довкілля) потребує як мінімум проведення консультацій з природоохоронними органами та органами охорони здоров'я. В умові 10 також згадується про громадськість. Протоколом про SEO передбачено, щоб громадськість мала доступ до результатів будь-якого процесу виявлення значного впливу на довкілля (на відміну від попередніх умов).

Якщо неможливо визначити, чи буде СПП мати значні наслідки, рекомендується проводити SEO як запобіжний захід.

Для скринінгу застосовують такі інструменти: блок-схеми, анкети та контрольні списки, матриці, консультації із заінтересованими сторонами, експертну оцінку, аналіз літератури (у тому числі політичні та правові аспекти), карти.

§ 3.2. ВИЗНАЧЕННЯ СФЕРИ ОХОПЛЕННЯ SEO (СКОУПІНГ)

Під сферою охоплення (англ. *scoping*) розуміють як коло питань, які повинні бути розглянуті в процесі проведення SEO, так і рівень деталізації при розгляді кожного з цих питань.

Завдання визначення сфери охоплення полягає в забезпеченні того, щоб звіт про SEO був належним чином сфокусований і містив достатню кількість інформації щодо суттєвих питань, не будучи перевантаженим надлишковими відомостями про незначні проблеми.

Визначення сфери охоплення дає можливість:

- переконатися, що SEO буде сфокусована на відповідних альтернативах, питаннях та інформації;
- переконатися, що жодні важливі питання не були забуті;
- сконцентруватися на зборі даних і процедурі консультацій.

В основі процесу визначення сфери охоплення лежить набір рішень щодо того, які проблеми та екологічні аспекти долучити до цієї сфери, а які — ні. Слід обмежити сферу оцінки, що дасть можливість провести SEO у визначених ресурсних і часових межах. Оскільки рішення про те, що має бути передбачено в оцінці або вилучено з неї, значною мірою будуть суб'єктивними, такі рішення слід обґрунтовувати.

Визначення сфери охоплення сприяє виконанню таких завдань:

1. Визначити рівень (ярус), на якому буде проведена SEO.
2. Визначити межі будь-якої подальшої оцінки, зокрема визначити часові й просторові межі та предмет SEO.
3. Визначити галузі та інші СПП, яких стосуватиметься SEO.
4. Визначити цілі СПП.
5. Визначити можливі наслідки СПП для довкілля.

6. Визначити можливі наслідки для людей внаслідок впливу СПП на довкілля.
7. Визначити важливі проблеми, які буде необхідно детально проаналізувати.
8. Не розглядати проблеми, які є менш важливими на цьому етапі.
9. Поінформувати заінтересовані сторони, на які може потенційно вплинути СПП, про цю стратегічну ініціативу.
10. Зосередитися на питаннях потенційного впливу на довкілля та забезпечити комунікацію саме за цими питаннями.
11. Зрозуміти цінність якості довкілля для заінтересованих сторін, яка може знизитися внаслідок реалізації СПП.
12. Оцінити проблеми.
13. Визначити експертів, які будуть залучені до проведення СЕО.
14. Визначити процедури консультацій.
15. Визначити цілі СЕО.
16. Визначити аналітичні методи та потребу в даних.

Першим кроком будь-якого процесу визначення сфери охоплення є визначення основних проблем регіону. Огляд екологічних проблем потрібен для того, щоб допомогти зосередити СЕО на тих складових довкілля, які є важливими для регіону. Питання, які можуть допомогти у визначенні пріоритетності регіональних екологічних проблем:

1. Які проблеми є найдавнішими та найбільш значущими в регіоні?
2. Які зміни відбуваються в довкіллі?
3. Якою є історія та витоки цих проблем?

Основні регіональні екологічні проблеми визначають на основі наявних аналітичних матеріалів.

Увага при проведенні СЕО має бути зосереджена як на природних, так і на соціокультурних складових довкілля.

Природні складові довкілля — це атмосферне повітря, водні ресурси, земельні ресурси, відходи, біорізноманіття тощо.

Соціокультурні складові — це економіка, енергетика, транспорт, здоров'я населення, традиційне природокористування, культурна спадщина тощо.

Просторовий масштаб оцінки має охоплювати природні, соціально-економічні та культурні ресурси та регіональні взаємозв'язки між ними, а також практику землекористування, на яку може потенційно вплинути будь-який з альтернативних сценаріїв. Ідеальними є випадки, коли просторові межі оцінки співпадають з природними межами річкових басейнів, геологічних регіонів або екосистем.

Часові межі для СЕО мають бути довгостроковими для того, щоб розуміти, які зміни можливі та як будуть змінюватися в часі рушійні сили цих змін. Чітко визначених конкретних часових меж, які б найкраще підходили для будь-якої СЕО, немає. З досвіду проведення СЕО в Канаді відомо, що дуже рідко майбутні впливи можуть бути передбачені на період більш ніж 10 років.

CEO має слугувати **не для передбачення** майбутнього, а **для формування** бажаного майбутнього. Тому CEO може застосовуватися для розгляду довгострокових перспектив (наприклад, 25-, 50- або навіть 100-річний часовий горизонт планування).

Процес визначення сфери охоплення має завершуватися визначенням порядку проведення CEO та структури звіту про CEO, а також розробленням технічного завдання на проведення CEO.

§ 3.3. ОЦІНКА ВПЛИВУ СПП НА ДОВКІЛЛЯ

На цьому етапі проводиться оцінка потенційних наслідків для довкілля від реалізації СПП. При цьому розглядаються альтернативні сценарії розвитку в межах СПП. Мета полягає у виявленні впливів або можливих змін складових довкілля для кожного сценарію та у виборі оптимального варіанту. У центрі уваги знаходиться характеристика впливів, які можуть бути наслідком реалізації кожного сценарію, а також кумулятивні впливи та їх зв'язок зі складовими довкілля.

Визначення стратегічних альтернатив. Важливою особливістю звіту про CEO є те, що в ньому повинна приділятися рівноцінна увага як запропонованому проекту СПП, так і раціональним альтернативним варіантам. У процесі розроблення СПП, як правило, розглядають такі варіанти, для кожного з яких можуть аналізуватися альтернативні варіанти (див. рис. 3.2):

- **Конкретні цілі та пріоритети**, на досягнення яких спрямована СПП. Як правило, такі варіанти пропонують той чи інший принциповий підхід до задоволення потреб у розвитку, а також загальні напрями бажаного розвитку (наприклад, сценарії розвитку).
- **Діяльність**, спрямована для досягнення обраних цілей або пріоритетів СПП. Ці варіанти можуть мати на увазі різні технологічні рішення (наприклад, використовувані технології, виробничі процеси, способи доставки), різні місця здійснення запропонованої діяльності, різні терміни або послідовність дій.
- **Варіанти** умов здійснення запропонованої діяльності. Це варіанти заходів, спрямованих на забезпечення максимально можливого позитивного впливу СПП і зведення до мінімуму (запобігання, пом'якшення або компенсація) їх негативного впливу.

У процесі розроблення конкретної СПП не слід обмежуватися альтернативними варіантами, виробленими в межах самого цього процесу. Наприклад, джерелом цілей і пріоритетів для регіональної СПП можуть слугувати СПП вищого рівня, зокрема національного. У процесі розроблення можуть також бути використані варіанти, сформульовані в межах раніше проведених досліджень у відповідному регіоні (наприклад, сценарії, розроблені в період між підготовкою послідовних планів, які офіційно розглядаються тільки в наступному циклі планування).

Рис. 3.2. Альтернативні варіанти, які можуть розглядатися в процесі розроблення СПП

Розроблення альтернативних сценаріїв майбутнього розвитку. Проведення СЕО може зробити практичний внесок у розроблення та порівняльну оцінку альтернатив у контексті таких основних елементів процесу розроблення СПП:

- з'ясування контексту та цілей СПП;
- розроблення альтернативних сценаріїв майбутнього розвитку;
- визначення альтернативних шляхів досягнення цілей СПП;
- зіставлення альтернативних варіантів заходів щодо запобігання, зменшення або компенсації негативних впливів.

Під час розроблення регіональних стратегій розвитку досить рідко розглядаються альтернативні стратегії. Частіше використовується більш гнучкий підхід, що передбачає аналіз різноманітних сценаріїв у межах СПП, який дає можливість розглядати різноманітні сценарії розвитку у всій їх багатоманітності. Тому на основі запропонованих рекомендацій можна розробити один або кілька альтернативних сценаріїв реалізації СПП.

Проведення оцінки впливу альтернативних сценаріїв на складові довкілля. На цьому етапі оцінюються впливи на природні складові довкілля (наприклад, вплив на атмосферне повітря, воду, ґрунти, природні ресурси, флору і фауну), а також на соціокультурні складові та стан здоров'я населення (наприклад, небезпека для здоров'я населення, соціально-економічні наслідки, поводження з відходами, транспорт, розвиток інфраструктури, естетичні характеристики території, використання ландшафтів для рекреаційних цілей тощо).

Довгострокові горизонти оцінки впливів характеризуються значною невизначеністю щодо можливих змін, у тому числі щодо зовнішніх факторів, і відповідною невизначеністю впливів. Тому оцінка майбутнього стану складових довкілля **не є передбаченням** того, що відбудеться в межах кожного альтернативного сценарію. Це швидше оцінка непередбачених ситуацій, які можуть виникнути, якщо виявлені тенденції та взаємозв'язки правильно відображають реальність. Мета полягає в тому, щоб спробувати визначити впливи, які кожен сценарій матиме на складові довкілля в просторі та часі.

Метою SEO не має бути розроблення **повного переліку** впливів і ефектів взаємодії. Такий всеосяжний підхід часто ставив у глухий кут розробників SEO в минулому, тому що є занадто багато різноманітних взаємозв'язків, впливів і взаємодій. У центрі уваги мають бути впливи та взаємодії, які можуть викликати суттєві зміни складових довілля порівняно з вихідним станом довілля, а також ті складові довілля, які є найбільш чутливими до несприятливих змін. Для інших впливів і складових довілля оптимальною може бути заміна кількісного аналізу на якісний.

Після того, як будуть визначені майбутні екологічні умови для кожного сценарію, буде важливо узагальнити інформацію про впливи, виявлені в межах кожного сценарію. Це потрібно для обговорення наслідків кожного сценарію та визначення оптимальної альтернативи. Іншими словами, це має бути спосіб узагальнення оцінки впливів кожного сценарію на довілля для осіб, які приймають рішення.

Загалом є два підходи до оцінки впливів альтернативних сценаріїв: технічний і комунікаційний. **Технічний підхід** ґрунтується на застосуванні геоінформаційних систем (ГІС) і комп'ютерного моделювання, **комунікаційний** — на використанні експертних оцінок, проведенні громадських обговорень і засвоєнні уроків, отриманих внаслідок проведення аналогічних SEO. Вибір підходу залежатиме від загальних цілей і завдань SEO. З огляду на наявні ресурси і часові межі в більшості випадків оцінка включатиме як технічну, так і комунікаційну складову.

Для оцінки впливу можуть бути використані контрольні списки, а також матриці впливів, конфліктів і синергізмів. При цьому оцінюються прямі, непрямі, сукупні (кумулятивні), короткострокові, тимчасові та довгострокові впливи.

Вибір оптимального варіанту. Інформація про причини вибору певної альтернативи важлива для розуміння того, чому оцінювалися саме ці варіанти і як вони співвідносяться з проектом СПП. Опис методів, використаних у процесі SEO, є необхідним для оцінки якості інформації, висновків SEO й того, якою мірою можна покладатися на ці висновки. Характеристика труднощів, що виникли в процесі оцінки, також корисна з цієї точки зору. Там, де це доречно, доцільно вказати, як саме були подолані ці труднощі.

§ 3.4. ЗВІТ ПРО SEO

Усі етапи проведення SEO мають знайти своє відображення у звіті про SEO. Порядок проведення SEO має базуватися на обраній методології SEO та визначити методи, які будуть застосовані під час проведення SEO. Дуже важливо, щоб SEO проводилася одночасно з розробленням СПП, що дає можливість оперативно вносити корективи в СПП. SEO має бути інтерактивним процесом, який забезпечуватиме розробників СПП інформацією про:

- основні екологічні проблеми;
- тренди стану довілля;
- ступінь врахування природоохоронних завдань у СПП;

- ступінь відповідності стратегічних цілей СПП національним і регіональним екологічним цілям;
- оцінку ймовірного впливу СПП на довкілля;
- оцінку системи екологічного моніторингу.

Також повинна бути визначена структура звіту про CEO.

Звіт про CEO має містити:

- 1) зміст та основні цілі СПП та їх зв'язок з іншими програмами чи планами;
- 2) характеристики поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та зміни цього стану;
- 3) показники стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, на тій території, на яку, ймовірно, поширюватиметься значний вплив;
- 4) екологічні проблеми, у тому числі пов'язані зі здоров'ям населення, які стосуються СПП;
- 5) екологічні цілі, у тому числі пов'язані зі здоров'ям населення, встановлені на національному та регіональному рівнях, які стосуються СПП, а також ступінь врахування цих цілей у СПП;
- 6) опис ймовірного значного впливу СПП на довкілля, у тому числі на здоров'я населення;
- 7) заходи із запобігання, зменшення або послаблення будь-якого негативного впливу на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, які можуть бути результатом реалізації СПП;
- 8) стисле викладення причин для вибору альтернативних варіантів;
- 9) заходи, передбачені для моніторингу впливу СПП на довкілля;
- 10) опис ймовірного значного трансграничного впливу на довкілля;
- 11) резюме нетехнічного характеру.

Обговорення документації з CEO є суттєвою складовою CEO, оскільки це дає можливість не лише ознайомити громадськість з результатами CEO, а й зібрати пропозиції заінтересованих органів влади та громадськості до СПП. Заінтересовані органи влади можуть оцінити правильність організації процесу CEO та оцінити якість документації з CEO.

Звіт про CEO передається органам влади для розгляду та ухвалення. Рекомендації CEO мають бути максимально враховані в кінцевому варіанті СПП.

Розроблена документація з CEO має розміщуватися на веб-сайтах регіональних органів влади (наприклад, на сайтах обласної ради та обласної держадміністрації) або на сайті галузевого міністерства разом із затвердженою СПП.

§ 3.5. ВРАХУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ CEO ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕННЯ ЩОДО СПП

У звіті про CEO мають бути подані рекомендації щодо запобігання, зменшення або пом'якшення потенційних негативних впливів на довкілля та здоров'я населення, які можуть бути результатом реалізації СПП.

Обговорення документації з CEO є суттєвою складовою CEO, оскільки це дає можливість не лише ознайомити заінтересовані органи влади та громад-

ськість з результатами СЕО, а й зібрати їхні пропозиції. Група з СЕО забезпечує врахування у звіті про СЕО рекомендацій заінтересованих органів влади та громадськості (громадських організацій). Невраховані рекомендації також мають бути відображені в документації з СЕО з поясненням причин неврахування.

Орган, що приймає рішення, визначає, який з альтернативних варіантів СПП або які варіанти рішень у межах СПП заслуговують на схвалення, або ж вирішує, що жоден з варіантів не може бути затверджений. Приймаючи рішення про затвердження СПП, слід врахувати висновки звіту про СЕО, у тому числі запропоновані заходи із запобігання, зменшення або пом'якшення несприятливих наслідків реалізації різних альтернативних варіантів СПП. Крім того, при ухваленні рішення слід врахувати зауваження та пропозиції:

- відповідних природоохоронних органів і органів охорони здоров'я;
- заінтересованої громадськості;
- будь-яких зачеплених Сторін.

Після затвердження СПП слід поінформувати про прийняте рішення відповідні природоохоронні органи та органи охорони здоров'я, громадськість (не тільки заінтересовану), а також будь-які зачеплені Сторони. Вони повинні мати доступ до затвердженої СПП, а також до заяви, що містить:

- стислий виклад того, яким чином у затвердженій СПП були враховані екологічні, у тому числі пов'язані зі здоров'ям населення, міркування, наведені у звіті про СЕО;
- стислий виклад того, яким чином були враховані їхні думки (у випадку громадськості — думки заінтересованої громадськості);
- стислий виклад причин затвердження цього варіанту СПП на тлі розглянутих альтернатив;
- для країн-членів ЄС — опис передбачених заходів з моніторингу.

При затвердженні СПП орган або особа, відповідальна за прийняття рішення, можуть врахувати, серед іншого, сумісність цілей СПП з національними та регіональними екологічними цілями, а також з цілями, які пов'язані зі здоров'ям населення.

Приклад врахування результатів СЕО

Більшість пропозицій, сформованих за результатами СЕО, було враховано в остаточній редакції Стратегії. Основним з досягнень стало значне розширення обсягу охоплення стратегічної цілі 3 «Екологічна безпека», яка була від самого початку включена до Стратегії її розробниками. Так, за рекомендацією Робочої групи з СЕО, до завдань цієї цілі були включені завдання, спрямовані на створення умов для поліпшення стану довкілля, зокрема на підвищення якості атмосферного повітря та збереження і відновлення земель області. Таким чином, стратегічна ціль 3 «Екологічна безпека» охопила завдання із забезпечення належного стану довкілля за його компонентами: повітря, водні ресурси, земельні ресурси.

Джерело: Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року : проект. — Режим доступу : <http://oblrada.dp.ua/strateg>

Деякі елементи СЕО можуть бути інтегровані в процеси розроблення СПП. В ідеальному випадку різні дослідження, які виконувалися в межах СЕО, мають впливати на процес розроблення СПП загалом. Тому в проект СПП можна включити опис того, яким чином СЕО вплинула на процес розроблення СПП.

§ 3.6. МОНІТОРИНГ ФАКТИЧНОГО ВПЛИВУ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНІЦІАТИВИ НА ДОВКІЛЛЯ

Протокол про СЕО встановлює необхідність проведення моніторингу значного впливу на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, від реалізації затвердженої СПП. Результати моніторингу мають бути доведені до відома природоохоронних органів і органів охорони здоров'я, а також громадськості. Єдине завдання моніторингу, зазначене в очевидному вигляді, полягає у виявленні непередбачених несприятливих наслідків і забезпеченні можливостей для вжиття належних заходів для виправлення ситуації.

Моніторинг може бути використаний для:

- порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дає можливість отримати інформацію про реалізацію СПП;
- отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);
- перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади;
- перевірки того, що СПП виконується відповідно до затвердженого документа, зокрема передбачені заходи із запобігання, зменшення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Характер моніторингу істотно залежить від типу СПП.

Рекомендується вибирати такі методи моніторингу, які доступні і найкращим чином пристосовані для перевірки того, чи відповідає той вплив на довкілля та здоров'я населення, який спостерігається, припущенням і висновкам, зробленим у процесі СЕО. Крім того, важливим критерієм для вибору методів є можливість раннього виявлення непередбаченого негативного впливу від реалізації СПП, що дасть можливість вжити своєчасних заходів щодо виправлення ситуації.

Хоча Протокол про СЕО особливо відзначає необхідність моніторингу **непередбаченого** впливу, предметом моніторингу може бути відповідний значний вплив на довкілля та здоров'я населення, описаний у звіті про СЕО. Значний вплив, який підлягає моніторингу, може включати транскордонний вплив.

Документація з СЕО має містити пропозиції щодо організації системи моніторингу впливу впровадження СПП на довкілля. Ця система має враховувати той факт, що планування регіонального розвитку — це поступовий процес, який залежить від розроблення та схвалення стратегії, відбору про-

ектів і програм з її реалізації, моніторингу фактичного впливу та запуску нового циклу планування. СЕО має бути частиною усіх цих етапів планування. У зв'язку з цим, хід реалізації СПП слід контролювати з урахуванням: 1) показників, які характеризують виконання природоохоронних заходів під час реалізації СПП; 2) результатів ОВНС окремих проектів, які виконуватимуться в межах СПП. Результати такого моніторингу слід буде враховувати під час оновлення СПП або підготовки нових стратегічних документів.

Для моніторингу впливу СПП на довкілля має бути створений робочий орган. Цей орган може функціонувати у складі робочої групи з моніторингу СПП. До його складу можуть увійти члени робочої групи з СЕО, а також представники громадськості. Робочий орган з моніторингу має забезпечити доступ громадськості та органів влади до результатів моніторингу.

§ 3.7. УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ

Участь громадськості є одним з важливих принципів СЕО. Участь громадськості та інших заінтересованих сторін у процесі СЕО є гарантією запобігання можливостям прийняття органами влади таких стратегічних рішень, які можуть обмежити екологічні права та інтереси громадян.

Участь громадськості

На практиці при визначенні учасників процесу СЕО виникають труднощі щодо коректного розмежування громадськості на «заінтересовану» та «незаінтересовану».

У міжнародному праві **громадськість** — це одна або більше фізичних або юридичних осіб і, згідно з національним законодавством або практикою, їх об'єднання, організації або групи. Таке визначення застосовується в Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція), Протоколи про СЕО та Директиві 2001/42/ЄС.

Заінтересована громадськість — це громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, або яка має заінтересованість у цьому процесі; для цілей цього визначення неурядові організації, які сприяють охороні довкілля та відповідають вимогам національного законодавства, вважаються такими, що мають заінтересованість (Орхуська конвенція).

Трактування громадськості в законодавстві України цілком адаптоване до міжнародного права. У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (статті 9, 16, 21) під громадськістю розуміють окремих громадян України та їх об'єднання. Закон України «Про громадські об'єднання» дає широке тлумачення громадського об'єднання, враховуючи при цьому не лише фізичних, а й юридичних осіб приватного права.

Громадськість — одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з чинним законодавством України або практикою (Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля, затверджене Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18.12.2003 № 168).

Зацікавлена громадськість — це громадськість, на яку впливає реалізація рішень з питань, що справляють чи можуть справити негативний вплив на стан довкілля (Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля).

Громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних осіб та (або) юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів (Закон України «Про громадські об'єднання», ст. 1, п. 1).

У контексті СЕО заінтересовану громадськість можна розглядати як громадськість, екологічні права та інтереси якої зачіпаються або можуть бути порушені при реалізації стратегічних рішень і яка відповідно до цього має право на безпосередню участь у розробленні управлінських актів з метою контролю врахування в них екологічних критеріїв і вимог.

Протокол про СЕО вимагає забезпечення своєчасних і ефективних можливостей для участі громадськості в СЕО планів і програм, коли ще можливий вибір будь-якого з варіантів. Проект плану або програми, а також екологічний звіт повинні бути своєчасно доведені до відома громадськості. Слід виявити заінтересовану громадськість, у тому числі відповідні неурядові організації.

Саме **заінтересованій громадськості** має бути надана можливість висловити свою думку щодо проекту СПП, а також щодо звіту про СЕО в оптимальні терміни.

Консультації з органами влади

Процес СЕО передбачає проведення консультацій з органами влади, зокрема з природоохоронними органами та органами охорони здоров'я, яким потрібно надавати вчасну та ефективну можливість висловити свою думку щодо проекту СПП та звіту про СЕО.

Під **органами влади** слід розуміти офіційні органи державної влади або місцевого самоврядування, повноваження яких визначені законодавчими або підзаконними актами. Це можуть бути, наприклад, органи екологічного або санітарного нагляду (національного, регіонального або місцевого рівнів), науково-дослідні установи екологічного або медичного характеру, які мають відповідні повноваження, а також підрозділи органів виконавчої влади (національного або регіонального рівнів) або місцевого самоврядування, які можуть бути заінтересовані у визначенні наслідків реалізації СПП або мати відповідні знання в цій сфері.

Конкретні органи для участі в консультаціях можуть бути визначені на рівні законодавства в загальному вигляді, визначатися в кожному конкретно-

му випадку або визначатися для кожного типу СПП. Зокрема, у законодавстві може бути перераховано кілька органів, у тому числі органи екологічного та санітарного нагляду, підрозділи регіональних адміністрацій тощо. Орган, відповідальний за розроблення СПП, може вибирати з цього переліку ті органи, консультації з якими необхідні в кожному конкретному випадку з урахуванням характеру документа, який розробляється.

Є багато різних форм і методів консультацій. Це, наприклад, запит письмових коментарів, групи спостереження, фокус-групи, консультативні комітети, інтерв'ю, обговорення з використанням Інтернету.

Для кожної СПП мають бути обрані найбільш відповідні методи консультацій.

Транскордонні консультації

Транскордонні консультації варто проводити в тому випадку, коли СПП, що реалізуються в одній країні (Сторона походження), можуть справляти значний вплив на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, на території іншої країни (зачеплена Сторона).

Сторона походження повинна повідомити зачеплену Сторону, якщо вона вважає, що реалізація СПП може мати значний транскордонний вплив на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, або якщо про це просить Сторона, на яку такий вплив може поширюватися. Тому першим кроком є визначення того, чи може реалізація СПП викликати значний транскордонний вплив на довкілля.

Процес СЕО не передбачає жорстко встановленого моменту часу для транскордонного повідомлення та консультацій. Повідомлення повинно містити:

- проект СПП;
- звіт про СЕО, зокрема інформацію про можливий транскордонний вплив на довкілля, у тому числі на здоров'я населення;
- інформацію про процедуру прийняття рішень, зокрема відомості про терміни подачі коментарів і зауважень.

Якщо зачеплена Сторона має відповідне бажання, після повідомлення відбуваються транскордонні консультації. Предметом консультацій мають бути:

- ймовірний транскордонний вплив на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, від реалізації СПП;
- заходи, передбачені для запобігання, зменшення або пом'якшення негативного впливу;
- конкретні заходи з інформування заінтересованої громадськості та органів влади заінтересованої Сторони та надання їм можливості висловити свою думку про: 1) проект СПП; 2) звіт про СЕО.

Зауваження та пропозиції заінтересованої громадськості, природоохоронних органів і органів охорони здоров'я заінтересованої Сторони мають бути враховані належним чином. Заінтересована громадськість та органи влади зачепленої Сторони мають бути поінформовані про те, яким чином були враховані їхні зауваження.

Можливі транскордонні наслідки мають бути виявлені не пізніше, ніж на етапі підготовки звіту про CEO. Однак, якщо вони виявлені на більш ранніх етапах, наприклад, на етапі **визначення сфери охоплення** оцінки, доцільно не відкладати повідомлення заінтересованої Сторони. Це може зменшити затримки при ухваленні рішення щодо СПП. Однак таке раннє повідомлення неминуче матиме **неофіційний** характер, оскільки, відповідно до Протоколу про CEO, до складу офіційного повідомлення має входити підготований звіт про CEO.

Також слід забезпечити **оптимальні терміни** для транскордонних консультацій. Ці терміни можуть відрізнятися від строків, встановлених для внутрішніх консультацій. Утім, вони повинні бути достатніми для встановлення контактів між заінтересованими Сторонами, виявлення заінтересованої громадськості, природоохоронних органів та органів охорони здоров'я зачепленої Сторони та проведення консультацій з ними, а також для розгляду отриманих зауважень відповідними органами Сторони походження. Необхідні технічні процедури, наприклад, переклад документів, також можуть зробити процес тривалішим.

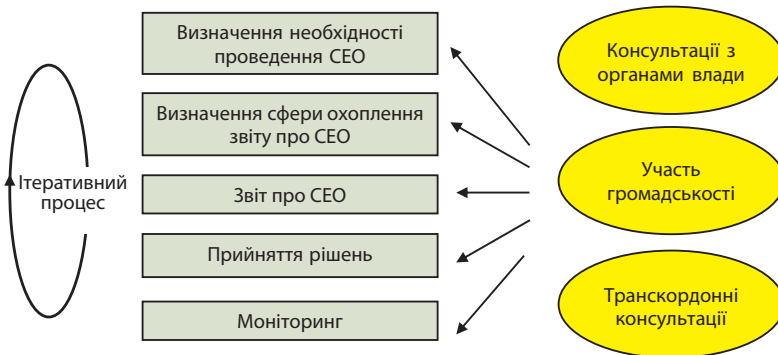

Рис. 3.3. Зв'язок етапів CEO з процедурами консультацій та участю громадськості

У процесі CEO має бути забезпечена участь громадськості, проведення консультацій з органами влади, а також транскордонних консультацій, якщо СПП може мати значні наслідки у транскордонному контексті. На рис. 3.3 відображено зв'язок етапів CEO з процедурами консультацій та участю громадськості, а в табл. 3.1 подані можливі варіанти залучення громадськості та проведення консультацій із заінтересованими сторонами на різних етапах CEO.

На етапі консультацій мають бути організовані консультації з уповноваженими органами та заінтересованою громадськістю, під час яких мають бути отримані коментарі та зауваження щодо звіту про CEO, а також альтернативних варіантів проекту СПП. Ці коментарі та зауваження мають бути враховані під час прийняття рішення щодо СПП.

Якщо під час оцінки були виявлені можливі транскордонні наслідки, на цьому кроці потрібно розпочати транскордонні консультації. Такі консультації можуть бути також проведені на прохання зачепленої Сторони.

Звіт про CEO, а також проект СПП можуть бути доопрацьовані та доповнені з урахуванням отриманих під час консультацій зауважень перед поданням органу чи особі, відповідальній за ухвалення рішення.

Таблиця 3.1. Участь громадськості та консультації на різних етапах CEO

Етапи CEO	Консультації з органами влади, доступ громадськості до інформації та участь громадськості в CEO
Визначення необхідності проведення CEO	Консультації з компетентними природоохоронними органами та органами охорони здоров'я, інформування громадськості
Визначення сфери охоплення	Виявлення органів влади, з якими будуть проводитися консультації, і громадськості для подальшого залучення Консультації з компетентними природоохоронними органами та органами охорони здоров'я <i>На розсуд:</i> Консультації з громадськістю
Аналіз контексту та вихідних умов	<i>На розсуд:</i> Консультації з органами влади та громадськістю з питань контексту та відповідних питань, реєстрація зауважень
Розроблення та порівняльний аналіз альтернативних варіантів	<i>На розсуд:</i> Консультації з органами влади та громадськістю щодо альтернативних варіантів і реєстрація зауважень
Документація	
Консультації з компетентними органами влади та громадськістю	Надання громадськості та органам влади проекту СПП та звіту про CEO Консультації з органами влади та заінтересованою громадськістю щодо проекту СПП і звіту про CEO Повідомлення та консультації із зачепленими Сторонами (залежно від обставин) Збір зауважень для їх належного врахування під час прийняття рішення
Прийняття рішення	
Моніторинг	Забезпечення доступу громадськості та органів влади до результатів моніторингу

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. Для яких СПП слід проводити SEO?
2. З якою метою визначають сферу охоплення SEO?
3. Як здійснюється оцінка впливу СПП на довкілля?
4. Що має містити звіт про SEO?
5. Як врахувати результати SEO при прийнятті рішення щодо СПП?
6. Як організувати моніторинг фактичного впливу СПП на довкілля?
7. Як залучити громадськість до проведення SEO?
8. Яка різниця між громадськістю та заінтересованою громадськістю в процесі SEO?
9. На яких етапах SEO мають бути проведені консультації з природоохоронними органами та органами охорони здоров'я?
10. У яких випадках слід проводити транскордонні консультації?

РОЗДІЛ 4. ОСНОВНІ МЕТОДИ СЕО

§ 4.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЕО

Однією з суттєвих особливостей СЕО є більш високий (порівняно з проектним рівнем) ступінь невизначеності в процесі виявлення впливів, їх величини та значущості. Спроби передбачити вплив з тим самим ступенем точності, як і у випадку екологічної оцінки проектів (ОВНС), а також використання складного математичного апарату часто ускладнюють завдання і не дають практичного результату. На практиці якісна СЕО може бути проведена порівняно простими та доступними методами. Проведення СЕО може сприяти покращенню якості стратегічної ініціативи та пошуку найкращого рішення, яке найбільше відображає баланс між економічними, екологічними та соціальними складовими розвитку. Саме мета досягнення збалансованості розвитку визначає критерії якісної СЕО та дає можливість обрати найбільш прийнятні методи.

Суттєва різниця (порівняно з ОВНС) у природі та характері стратегічних ініціатив потребує різних підходів до проведення СЕО. Методи, які застосовуються під час проведення ОВНС, не завжди можна використовувати у випадку проведення СЕО. Своєю чергою, методи, які використовуються під час проведення СЕО регіональних стратегій і генеральних планів розвитку, можуть (і повинні) суттєво відрізнятися від методів, які застосовуються при проведенні СЕО галузевих стратегій розвитку чи проектів законодавчих актів. Тому про СЕО можна говорити не як про єдину методологію (як у випадку ОВНС), а як про **сукупність методів**, які можуть бути адаптовані до конкретних умов з урахуванням характеру стратегічної ініціативи, національних і регіональних особливостей стратегічного планування та можливостей учасників процесів планування та оцінки.

У світовій практиці СЕО широко використовуються методи, які практично не застосовуються під час ОВНС. Частина цих методів (наприклад, SWOT-аналіз або розроблення сценаріїв) надійшла з практики стратегічного планування та адаптована до цілей СЕО. Інші методи з самого початку формувалися як методи СЕО (наприклад, цільовий аналіз). Деякі методи СЕО (розроблення сценаріїв) також розглядаються як інструменти інтеграції екологічних, економічних і соціальних аспектів розвитку.

У процесі проведення СЕО застосовують дві групи методів: аналітичні методи та методи участі громадськості. Основним методом СЕО є консультації з громадськістю, які також мають свої особливості в процесі застосування для цілей СЕО.

§ 4.2. АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ

Основні аналітичні методи CEO:

- колективні експертні оцінки;
- контрольні списки;
- матриці впливів та матриці конфліктів і синергізмів;
- аналіз тенденцій;
- ГИС або інший просторовий аналіз.

Аналітичні методи CEO, які є менш поширеними:

- SWOT-аналіз;
- цільовий аналіз;
- розроблення сценаріїв;
- прогнозне та імітаційне моделювання.

Крім того, застосовуються такі аналітичні методи, як дерева рішень і мережі взаємодії, оцінка життєвого циклу, аналіз витрат і вигод, багатокритеріальний аналіз тощо.

Колективні експертні оцінки: метод Дельфі

Колективні експертні оцінки дають можливість зібрати і узагальнити думки і точки зору визнаних експертів у відповідній предметній області.

Для отримання експертних оцінок можна використовувати семінари та конференції або анкетування (наприклад, запропонувати оцінити можливі впливи або ризики), а також більш складні методи.

Метод Дельфі є дієвим інструментом формування колективних експертних оцінок, що дає можливість виявити або сформулювати судження, яке домінує, у великій групі експертів, які не взаємодіють один з одним безпосередньо. Таким чином, цей метод дає можливість знизити витрати і залучити до участі експертів з різних регіонів.

Основні кроки методу Дельфі:

- Визначте потреби в інформації, розробіть питання і визначте часові межі процесу.
- Підберіть потрібну кількість експертів для участі в експертній групі та поставте перед ними завдання.
- Підготуйте та надішліть експертам початковий перелік питань.
- Зберіть, проаналізуйте та узагальніть відповіді, надані експертами на першому етапі. Для відповідей та їх аналізу варто використовувати відповідну теоретичну основу, типологію або структуру.
- Надішліть ті ж питання тим самим експертам вдруге і, можливо, втретє. За потреби, може бути і більша кількість етапів. До питань додайте відповіді, які дали експерти на попередньому етапі, щоб учасники групи могли ознайомитися з думками своїх колег і, можливо, скоригувати свою точку зору. Ознайомившись з думками інших учасників, експерти знову відповідають на запитання. У процесі обміну інформацією члени групи засвою-

ють ідеї та погляди інших учасників і, зрештою, приходять до адекватного розуміння основних питань, що й дає можливість їм зробити висновки.

- Обов'язково підготуйте підсумковий звіт і надішліть його учасникам групи. Один з важливих мотивів для участі у групі Дельфі, особливо для фахівців, полягає в можливості ознайомитися з результатами дослідження «з перших рук» — ще до того, як вони будуть оприлюднені.

У процесі CEO метод застосовується для аналізу контексту та вихідного стану довкілля, для виявлення проблем і впливів та для оцінки впливів.

Переваги:

- може застосовуватися до оцінки досить складних проблем, які вимагають спеціальних знань;
- робить можливим обмін ідеями та сприяє досягненню консенсусу у великій групі експертів, які можуть бути територіально віддалені один від одного;
- зручний для експертів, оскільки вони можуть брати участь у процесі, перебуваючи у власному офісі або будинку.

Недоліки:

- вимагає тривалого часу (може зайняти кілька місяців);
- інтерес експертів до участі в оцінці може знизитися, якщо процес займає занадто багато часу або в них з'являються інші зобов'язання;
- варто ретельно обробляти і надсилати великі обсяги даних, тому організація процесу може потребувати значних зусиль і наявності відповідних комп'ютерних програм для розсилки даних і обчислення отриманих результатів.

Контрольні списки

Контрольний список — це перелік питань, які можуть або повинні бути розглянуті при оцінці певного типу планів або програм. Контрольні списки можуть включати:

- екологічні проблеми, у тому числі пов'язані зі здоров'ям населення, які є типовими для певних планів або програм;
- екологічні цілі, у тому числі пов'язані зі здоров'ям населення, які можуть бути застосовані до певних видів діяльності;
- показники або питання, які можуть використовуватися для оцінки планів або програм у певних сферах діяльності.

У процесі CEO метод використовується для аналізу контексту й вихідного стану довкілля та для виявлення проблем і впливів.

Переваги контрольних списків:

- допомагають утримати в пам'яті всю інформацію, яка є важливою в контексті даної оцінки;
- забезпечують простий спосіб визначення того, має чи не має те або інше питання стосунку до плану чи програми;
- дають можливість не прогавити потенційно важливі проблеми.

Приклад контрольного списку для двох складових довкілля

Вплив		Так	Ймо- вірно	Ні	Зменшення впливу
1.	Земля. Чи може стратегічна ініціатива спричинити:				
1.1.	– нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури				
1.2.	– зміни в геологічній структурі				
1.3.	– порушення, переміщення, ущільнення або повне покриття ґрунту				
1.4.	– зміни в топографії або в характеристиках рельєфу поверхні				
1.5.	– порушення, покриття або модифікацію будь-яких унікальних геологічних або фізичних характеристик території				
1.6.	– будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів (у межах території або поза нею);				
1.7.	– зміни у відкладенні або ерозії пляжних пісків і такі зміни в процесах замулення, відкладення осадів або ерозії, що можуть змінити річища річок чи струмків або ж дно озера, затоки чи моря				
1.8.	– появу для людини або матеріальних об'єктів таких геологічних загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози?				
2.	Повітря. Чи може стратегічна ініціатива спричинити:				
2.1.	– суттєві викиди забруднюючих речовин				
2.2.	– погіршення якості атмосферного повітря				
2.3.	– появу неприємних запахів				
2.4.	– зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату				
2.5.	– посилення наявного чи планованого погіршення якості повітря?				

Недоліки:

- аналітичні можливості підходу обмежені;
- істотним впливам, не відображеним у списках, часто приділяється недостатня увага;
- можуть заохочувати збір і аналіз надлишкової інформації, таким чином ускладнюючи формулювання судження;
- не відображають природи причинно-наслідкових зв'язків: можуть сприяти створенню класифікації окремих впливів за визначеними категоріями, тоді як у реальності ці впливи можуть бути частиною складної системи.

Матриці впливів та матриці конфліктів і синергізмів

Матриці впливів дають можливість виявляти та представляти потенційні впливи запропонованої ініціативи (наприклад, запропонованих цілей або запланованих дій) на різні складові довкілля, у тому числі на здоров'я населення. Матриці аналогічні до контрольних списків. Фактично, матриця може розглядатися як двовимірний контрольний список. У клітинках матриці можуть використовуватися символи або позначення різного кольору або розміру, а також бали, які відображають характер і приблизний масштаб чи величину впливу. За допомогою матриці можна проілюструвати кумулятивні та непрямі впливи, а також взаємозв'язок між впливами. Наприклад, матриця може містити спеціальний стовпець або рядок, який відображає вплив запропонованої ініціативи загалом.

Інформація, яка подається в матриці, має бути такою, щоб її можна було легко перевірити. До кожної матриці варто додати супровідний текст, який пояснюватиме характер конкретних впливів, відображених у матриці.

Матриці конфліктів і синергізмів відображають конфлікти або синергізми (взаємну підтримку) між запропонованою ініціативою (її цілями або запланованими діями) і відповідними екологічними цілями, у тому числі пов'язаними зі здоров'ям населення, а також, можливо, іншими цілями (наприклад, цілями збалансованого розвитку).

У процесі CEO метод застосовується для виявлення проблем і впливів, оцінки впливів і сприяння розробленню та порівнянню альтернатив.

Переваги:

- матриці забезпечують наочне представлення впливів, зручне для інтерпретації;
- матриці можуть бути адаптовані для виявлення кумулятивних впливів, а також взаємозв'язків між впливами;
- це зручна форма представлення результатів, отриманих іншими методами (експертні оцінки, математичне моделювання тощо);
- матриці можуть бути розроблені таким чином, щоб враховувати можливість взаємодії між впливами або складовими, використовуватися для представлення сукупного впливу кількох проектів або видів діяльності, а також застосовуватися для зіставлення альтернатив.

Недоліки:

- на практиці матриці часто використовуються для представлення лише прямих впливів;
- використання матриць може вести до надмірного ускладнення аналізу, орієнтуючи на вивчення всіх можливих комбінацій між запропонованими діями та складовими довкілля; це може призвести до невиправдано великих витрат і спрямування ресурсів на вивчення незначних впливів.

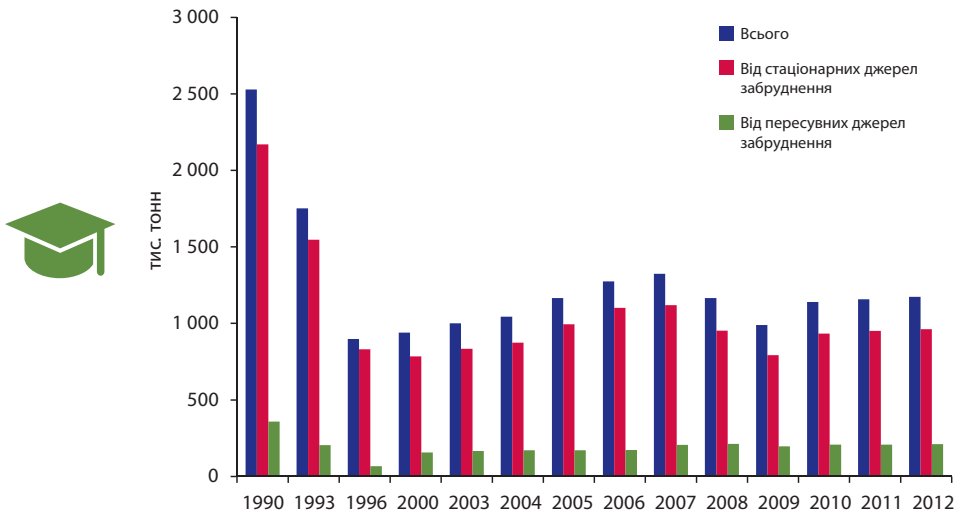
Аналіз тенденцій

Ретельний аналіз тенденцій є одним з найбільш важливих аспектів будь-якої стратегічної оцінки. У контексті СЕО аналіз тенденцій може бути визначений як інтерпретація змін екологічного навантаження, а також змін стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, з плином часу. У процесі аналізу тенденцій є можливість отримати відповіді на такі питання:

1. Чи буде стан довкілля покращуватися (погіршуватися)?
2. Чи будуть досягнуті критичні порогові значення?
3. Чи будуть досягнуті екологічні цілі?
4. Чи можна зменшити наслідки негативних впливів?
5. Чи є альтернативи, які б дали можливість отримати ті самі соціально-економічні результати більш збалансованим шляхом?

Для аналізу тенденцій використовують масиви даних, які дають можливість виявити будь-які тенденції або закономірності. Форма представлення тенденцій може змінюватися від дуже простої (наприклад, лінійний графік) до дуже складної (наприклад, тривимірний графік або відеомодельовання). Є багато комп'ютерних програм, які можуть бути використані для аналізу тенденцій (від найпростіших електронних таблиць до складних пакетів, наприклад, RATS, GAUSS, JMP тощо).

**Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря
в Дніпропетровській області, 1990–2012 роки**

Джерело: Головне управління статистики у Дніпропетровській області.

Аналіз тенденцій сприяє виявленню та представленню найважливіших зв'язків між впливами на довкілля та відповідними змінами стану довкілля, які можуть проявлятися з певною затримкою. Крім того, аналіз тенденцій може використовуватися для прогнозу майбутніх впливів на довкілля. Деякі тенденції можна екстраполювати досить просто, припускаючи, що в май-

бутньому їх динаміка не зміниться. Однак надмірно спрощена екстраполяція, яка не враховує особливостей зміни тенденції на момент досягнення основної «точки зламу» (наприклад, коли буде досягнута або перевищена здатність довкілля до асиміляції), може призвести до помилкових висновків.

Таким чином, екстраполяція тенденцій може відіграти важливу роль у короткостроковому та середньостроковому прогнозуванні, якщо не очікується істотних протилежних тенденцій і «точок зламу». Більш точний довгостроковий прогноз тенденцій, якщо він взагалі можливий, може базуватися лише на моделюванні.

Аналіз тенденцій застосовується в процесі CEO для аналізу контексту та вихідного стану довкілля, а також для оцінки впливів.

Переваги: метод може суттєво сприяти отриманню кількісної оцінки кумулятивних впливів за умови доступу до даних про стан довкілля за тривалий період.

Недоліки:

- у багатьох ситуаціях неможливо отримати достовірні дані або їх достатню кількість щодо конкретних видів навантаження на довкілля;
- у ситуації, коли бракує даних, для коректної інтерпретації тенденцій можуть знадобитися відповідні статистичні методи;
- аналіз тенденцій може виявитися досить трудомістким.

Геоінформаційні системи (ГІС)

Використання ГІС — це засіб вивчення та представлення просторового розподілу впливів, який передбачає підготовку карт. Метод дає можливість:

- отримати комплексну картину довкілля, на яке здійснюється вплив (чутливі зони, розподіл ресурсів, антропогенне навантаження тощо);
- представити інформацію про наслідки діяльності в минулому;
- проілюструвати потенційні впливи запланованої діяльності;
- відобразити кумулятивні впливи або впливи на різні складові довкілля.

Важлива особливість просторового аналізу — здатність працювати з топографічними даними, що важливо в процесі планування інфраструктури та під час аналізу деяких видів впливу (шум, якість повітря, візуальний вплив тощо).

Використання ГІС дає можливість працювати з великими масивами даних. Після того, як підготована основа системи, подальша інформація може додаватися і коригуватися, якщо в цьому виникатиме потреба. Оновлення як вихідних даних, так і результатів роботи системи не є складним.

У процесі CEO метод застосовується для аналізу вихідного стану довкілля, виявлення проблем і впливів, оцінки впливів і сприяння розробленню та порівнянню альтернатив.

Переваги: метод дає можливість унаочнити минулі, теперішні та майбутні впливи.

Недоліки: застосування методу може потребувати значних затрат часу та суттєвих витрат.

SWOT-аналіз

SWOT-аналіз — це один з методів аналізу ситуації, який широко застосовується в процесі стратегічного планування. Назва цього методу походить від перших літер англійських слів, якими позначають сильні сторони (strengths), слабкі сторони (weaknesses), можливості (opportunities) та загрози (threats). Суть методу полягає в послідовному аналізі сильних і слабких сторін об'єкта планування, можливостей та загроз, що стосуються його розвитку в майбутньому. Результати аналізу відображають, як правило, у вигляді таблиці.

	Позитивний вплив	Негативний вплив
Поточна ситуація та внутрішнє середовище	Сильні сторони	Слабкі сторони
Майбутня ситуація та зовнішнє середовище	Можливості	Загрози

Таке подання сприяє створенню надійної основи для планування та більш чіткому визначенню цілей і завдань у межах використання можливостей, що існують, компенсації слабких сторін і відвернення можливих загроз. SWOT-аналіз проводиться на основі експертних оцінок і може здійснюватися за якісними, кількісними чи комбінованими (якісно-кількісними) критеріями. За результатами SWOT-аналізу можна визначити місію, стратегічні цілі та завдання об'єкта стратегічного планування.

SWOT-аналіз застосовується в процесі CEO для аналізу вихідного стану довкілля.

Переваги:

- зменшення великої кількості інформації до простого огляду основних проблем, які розглядаються в СПП або CEO;
- метод може використовуватися для залучення заінтересованих сторін з метою отримання різних точок зору на поточну ситуацію;
- метод зорієнтований на персональні знання та розуміння експертів (не потребує даних);
- метод дає можливість швидко отримати результат;
- можна аналізувати ситуацію, яка має невизначені моменти;
- метод є зрозумілим і очевидним.

Недоліки:

- метод має тенденцію до надмірного спрощення ситуації;
- метод не пояснює першопричини сильних і слабких сторін;
- метод не пояснює зв'язків між сильними та слабкими сторонами.

Цільовий аналіз

Цільовий аналіз — це метод СЕО, який широко використовується в різних системах екологічної оцінки для стратегічних ініціатив високого рівня в тих випадках, коли оцінка впливу на довкілля ускладнена внаслідок недостатності інформації про конкретні рішення, які можуть призвести до появи впливів на довкілля.

Проведення цільового аналізу не є вимогою Протоколу про СЕО або Директиви 2001/42/ЄС, однак цей метод широко використовується в багатьох національних системах СЕО. За допомогою цільового аналізу можна узгодити стратегічні цілі розвитку з цілями збереження довкілля. Він передбачає, як мінімум, три кроки:

- визначення екологічних цілей;
- оцінку відповідності цілей розвитку та екологічних цілей та, за потреби, уточнення цілей розвитку з урахуванням інтересів збереження довкілля;
- оцінку конкретних заходів, запропонованих у межах стратегічної ініціативи, на відповідність екологічним цілям.

Аналіз відповідності стратегічних цілей Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року регіональним екологічним цілям

Регіональні екологічні цілі	Стратегічні цілі			
	1. Зменшення економічних дисбалансів	2. Розвиток сільських територій	3. Екологічна безпека	4. Розвиток людського капіталу
1. Зменшення техногенного навантаження на довкілля	+	+	++	0
2. Збереження біорізноманіття та створення екомережі	0	+	++	0
3. Покращення регіональної системи екологічного управління	0	+	+	0
4. Підвищення рівня екологічної культури населення	+	+	++	+

Для оцінки відповідності цілей використовувалася п'ятибальна шкала:

«++» — цілі Стратегії добре узгоджені з національними чи регіональними екологічними цілями.

«+» — цілі Стратегії та національні чи регіональні екологічні цілі принципово узгоджуються, проте не узгоджені у Стратегії. Необхідно краще узгодити цілі на наступних етапах планування та (або) на рівні заходів.

«0» — цілі Стратегії та національні чи регіональні екологічні цілі нейтральні стосовно одні до одних.

«-» — цілі Стратегії та національні чи регіональні екологічні цілі не узгоджуються, але можуть бути узгоджені. У процесі наступного планування потрібні спеціальні заходи, спрямовані на узгодження цілей Стратегії та національних екологічних цілей.

«--» — цілі Стратегії та національні чи регіональні екологічні цілі принципово суперечать одні одним. Слід вжити термінових заходів, спрямованих на уточнення цієї цілі Стратегії.

У процесі СЕО метод застосовується для оцінки ступеня врахування національних і регіональних цілей у стратегічних цілях СПП.

Переваги:

- метод застосовується тоді, коли інформація про цілі та завдання СПП має якісний характер і коли на основі загальної інформації про СПП неможливо дати кількісну оцінку потенційних впливів на довкілля;
- метод дає можливість внести корективи в СПП з урахуванням у СПП національних і регіональних екологічних цілей.

Розроблення сценаріїв

Розроблення сценаріїв — це процес моделювання гіпотетично можливих ситуацій, в яких окреслюються найбільш невизначені і, разом з тим, найбільш важливі рушійні сили, які впливають на подальший розвиток.

За допомогою методу можна отримати відповіді на такі питання:

1. Якими є рушійні сили?
2. Якими є невизначеності?
3. Що є неминучим?
4. Який сценарій обрати?

Розроблення сценаріїв іноді асоціюється з прогнозом, який також використовується для передбачення подій. Утім, на відміну від методу розроблення сценаріїв, прогноз базується на фактичних даних за минулий період.

Є багато методів розроблення сценаріїв. Інтерес для СЕО може становити метод, що базується на восьмикроковому підході:

1. Визначте основне питання або рішення про те, де застосування сценаріїв буде корисним. Що Ви дійсно хочете знати?
2. Визначте основні фактори місцевого довкілля. Які фактори впливають на основне питання або рішення? Що хочуть знати люди, які приймають рішення, коли роблять вибір?
3. Визначте рушійні сили. Які основні тренди впливають на основні сили?
4. Класифікуйте основні фактори та рушійні сили за ступенем важливості й ступенем невизначеності. Виявлені основні фактори або рушійні сили мають бути ретельно перевірені, оскільки вони є більш значущими для розроблення різних важливих сценаріїв. Виберіть 2–3 фактори або рушійні сили для подальшого вивчення.
5. Оберіть логіку сценарію: спираючись на класифікацію, використовуйте інформацію для визначення змінних, які є важливими для розроблення сценаріїв.
6. Розширте основу сценарію з урахуванням основних факторів і рушійних сил, визначених на етапах 2 і 3. Кожному основному фактору і кожній рушійній силі має бути відведена певна роль у сценарії. Наприклад, якщо у Вас було два основних фактори та дві рушійні сили, це чотири можливих комбінації, які можуть бути додані в опис сценарію.

7. Визначте наслідки. Коли сценарії розроблені, з'ясуйте наслідки: що може статися за умови використання різних сценаріїв? Вбудуйте знайдені відповіді в обрані сценарії.
8. Виберіть основні індикатори і показники. Зіставте сценарії з реальними ситуаціями (деякі сценарії можуть бути більш вірогідними, ніж інші, за умови розвитку трендів, що існують). Потім визначте додаткові індикатори, які можуть подати вам сигнал, коли цей сценарій буде недоречним.

У процесі СЕО метод використовується для оцінки впливів і сприяння розробленню та порівнянню альтернатив.

Переваги:

- сценарії — це спрощений варіант дійсності та спосіб формування загального розуміння складних систем;
- сценарії можуть бути використані з метою перевірки певних ідей та вивчення наслідків їх реалізації.

Недоліки:

- розроблення сценарію та його інтерпретація вимагають порівняно високих технічних навичок;
- заснований на сценарії аналіз — це не більше, ніж сама модель і використані дані; щоб уникнути рішень чи дій, що базуються на некоректній моделі, необхідна ретельна перевірка та оцінка;
- сценарії можуть містити складні математичні дії або графічні зображення, які є складними для розуміння та пояснення аудиторії, що не має базових технічних знань, й особам, які приймають рішення.

Прогнозне та імітаційне моделювання

Моделювання — аналітичний інструмент, який дає можливість здійснювати кількісні оцінки впливу на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, за допомогою імітації діяльності та складових довкілля.

Часто в моделюванні для прогнозу впливів використовуються комп'ютерні технології. Математичні моделі можуть використовувати для просторового та часового аналізу різних аспектів стану довкілля, у тому числі якості води та повітря, обсягу водних ресурсів, рівня шуму, а також потрапляння забруднюючих речовин з атмосфери на ґрунти та рослинність. Інші типи моделей — це соціально-економічні моделі, моделі середовищ існування, а також експертні системи, які дають можливість виявити впливи на основі рішень, які приймає користувач моделі.

Найбільше опрацьовані та найчастіше використовуються моделі якості повітря й води, рівнів шуму, а також моделювання екосистем і візуальне моделювання. Для оцінки кожного типу цих впливів запроваджено ряд різних моделей. Використання моделей дає можливість проаналізувати прямі та кумулятивні впливи запропонованих заходів, а також, певною мірою, непрямі впливи, які виникають внаслідок викидів або інших наслідків реалізації запропонованої СПП.

У процесі СЕО метод застосовується для оцінки впливів і сприяння розробленню та порівнянню альтернатив.

Переваги:

- моделювання гідродинаміки, поширення шуму та розсіювання забруднюючих речовин набуло значного рівня розвитку; розроблені стандартні форми моделей, які можуть широко застосовуватися для аналізу прямих і кумулятивних впливів;
- моделювання особливо важливе для вивчення просторового та часового розподілу впливів.

Недоліки:

- використання моделей часто потребує дуже великих витрат ресурсів і затрат часу;
- точність моделі обмежується якістю даних, використаних при її створенні, калібруванні та розрахунках, а також припущеннями, закладеними в основу моделі;
- при створенні будь-якої моделі складно достовірно відобразити усі особливості природних систем;
- популярною є думка, що результати моделювання часто виявляються надмірно песимістичними, а також відносно легко піддаються маніпуляції;
- розроблення нової моделі, як правило, потребує значних витрат, кваліфікації, часу і, можливо, великої кількості вихідних даних; таке розроблення доречне насамперед у межах масштабних і складних проєктів, тому в багатьох випадках доцільно використовувати моделі, які вже застосовувалися раніше і отримали визнання.

§ 4.3. АНАЛІЗ ЗАІНТЕРЕСОВАНИХ СТОРІН

Метод дає можливість виявити заінтересовані сторони на основі простих критеріїв, які відображають заінтересованість і можливості участі різних груп у розробленні СПП та проведенні СЕО.

Заінтересованими є особи та соціальні групи, які мають прямий або непрямий інтерес до процесу планування та оцінки.

Важливо правильно оцінити взаємну залежність різних сторін і визначити механізми для їх залучення в процес СЕО. Систематичне виявлення заінтересованих сторін створює основу для більш повного розуміння потенціалу суспільства, який можна спрямувати на реалізацію цілей СПП.

Відповідно до традиційних поглядів, суб'єктами стратегічного планування є винятково його організатори та виконавці (іноді — групи впливу), а іншим заінтересованим сторонам відводиться пасивна роль об'єктів, на яких спрямовується стратегічна ініціатива. Метод суттєво розширює рамки традиційних поглядів. Виявлення заінтересованих сторін дає можливість більш ґрунтовно

проаналізувати інтереси сторін, їхні можливості та потенціал, який можна спрямувати на розроблення та реалізацію СПП, своєчасно виявити екологічні та соціальні ризики, що існують, та розробити ефективні методи управління ними.

У табл. 4.1 подані критерії виявлення заінтересованих сторін, адаптовані для цілей CEO. Ці критерії можуть уточнюватися та вдосконалюватися залежно від особливостей процесів планування та оцінки і завдань, які ставляться перед розробниками СПП та експертами CEO.

Таблиця 4.1. Критерії виявлення заінтересованих сторін

Критерій	Соціальну групу слід віднести до заінтересованої сторони, якщо:
Відповідальність	Реалізація СПП може призвести до виникнення юридичних, фінансових або інших зобов'язань розробника перед цією групою.
Вплив	Ця група може суттєво вплинути на досягнення цілей СПП, у тому числі зробити значний внесок в її реалізацію (матеріальний або нематеріальний) або, навпаки, загальмувати рішення, які приймаються.
Партнерство	Розробник постійно взаємодіє з цією групою.
Залежність	Ця група суттєво залежить від реалізації СПП, що, зокрема, пов'язано із задоволенням життєво важливих потреб або значним впливом на цю групу.
Представництво	Певна група має право представляти свої інтереси щодо СПП, закріплене законодавством або зумовлене традиціями та культурними особливостями.
Спрямованість	СПП спрямована на цю групу.

В аналіз слід включити, де це можливо, місцевий, регіональний, національний та міжнародний рівні, розглянути інтереси органів влади, громадянського суспільства та приватного сектору (обов'язковим є врахування думки тих соціальних груп, які потенційно можуть найбільше постраждати від погіршення стану довкілля).

У процесі CEO метод застосовується на підготовчому етапі, а також, за потреби, на тих етапах CEO, на яких є необхідними консультації із заінтересованими сторонами.

Переваги:

- аналіз заінтересованих сторін дає можливість якомога повніше залучити їх до процесу CEO, що дасть можливість краще зрозуміти екологічну ситуацію в регіоні, виявити регіональні екологічні проблеми, які турбують заінтересовані сторони;
- отримати пропозиції щодо можливих альтернативних варіантів СПП і можливих заходів зі зменшення негативних впливів на довкілля;
- залучення заінтересованих сторін дає можливість уникнути можливих соціальних конфліктів, що потенційно негативно впливатимуть на довкілля;

- метод дає можливість зробити процес прийняття рішень більш прозорим і відкритим.
- Недоліки:*
- застосування методу може потребувати значних затрат часу та суттєвих витрат;
  - у випадку недостатньо ретельного проведення аналізу деякі заінтересовані сторони не зможуть взяти участь у процесі СЕО.

§ 4.4. МЕТОДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Участь громадськості слід розглядати як поступовий процес. Можна розглядати участь громадськості у вигляді сходинок. Перша сходинка — це інформування громадськості, друга — можливість коментувати рішення перед їх прийняттям, третя — спільна робота владних структур і громадськості над виробленням рішень. Загалом участь громадськості можна представити й у вигляді 5 етапів, кожному з яких відповідають певні методи:

- 1) інформування (методи: публікації, розсилки, прес-конференції, презентації, Інтернет);
- 2) консультації (методи: звернення, коментування документів, інтерв'ю, мережеві консультації, громадські слухання, опитування громадської думки, референдуми);
- 3) обговорення (методи: круглі столи, семінари, робочі групи, дискусії за допомогою засобів електронної комунікації);
- 4) спільне прийняття рішень (методи: переговори, спільні робочі групи, представництво громадськості в державних і міжвідомчих комітетах, консультативні комітети);
- 5) незалежне прийняття рішень (методи: діяльність громадських організацій, громадські ради, громадські ініціативи).

У цьому підрозділі представлені такі методи, які сприяють участі громадськості в процесі СЕО:

- друковані матеріали для збору коментарів і зауважень;
- презентації;
- Інтернет (мережеві консультації);
- анкети та форми для коментарів;
- опитування;
- громадські слухання;
- семінари;
- консультативний комітет.

Друковані матеріали для збору коментарів і зауважень

Друковані матеріали інформують у зрозумілій, легкій для сприйняття текстовій і графічній формі широке коло заінтересованих сторін про процес

розроблення СПП чи проведення CEO. Друковані матеріали — найпростіший шлях оприлюднити інформацію про СПП та CEO, а також сповістити громадськість про можливість участі в розробленні СПП та проведенні CEO. Широко використовувані види друкованих матеріалів включають рекламні проспекти, листівки, інформаційні листки, брошури, доповіді (звіти), дослідження тощо. Вони можуть бути разовими або видаватися як серія (наприклад, інформаційні листки). Друковані матеріали можна роздавати або надсилати за спеціальним списком розсилки.

Друкована продукція, яка роздається або надсилається поштою, є найпростішим способом підвищення інформованості населення та отримання відгуків на будь-яке питання або пропозицію. Вид і обсяги друкованої продукції, які найбільше відповідають цілям залучення громадськості до процесу прийняття рішень, визначають з урахуванням бюджету та обсягів використання інших інструментів і методів інформування.

Презентації

Цей метод застосовується, коли потрібно забезпечити інформаційну підтримку СПП і підвищити поінформованість громадськості з певних питань. Презентації можуть бути інтерактивними і використовуватися на форумах, семінарах, виставках, конференціях та інших заходах. Презентації дають можливість для зворотного зв'язку. На інтерактивних презентаціях можуть використовувати спеціальні дошки, карти або чисті аркуші паперу, на яких учасники можуть записувати свої ідеї, пропозиції, коментарі та запитання.

Презентації допомагають інформувати про конкретні аспекти СПП. Цей метод сприяє взаємодії з громадськістю, зокрема збору пропозицій, які можуть бути використані під час розроблення СПП та проведення CEO.

У процесі підготовки та організації презентації виділяють такі кроки:

- обрання такої дати та місця проведення, коли кількість учасників буде максимальною (зазвичай вихідні або офіційні свята, торгові центри, публічні місця);
- визначення кількості презентацій, потрібних для представлення деталей питання, що розглядається;
- організація презентації у великому місці, де можуть бути представники соціальних груп, найбільше зацікавлені в питанні, яке презентується;
- інформування про подію з акцентом на питанні, яке буде розглядатися;
- інформування про проведення презентації;
- залучення координаторів (волонтерів) для спрощення процедури участі громадськості та відповідей на питання;
- упорядкування відгуків і пропозицій та оприлюднення результатів.

Інтернет / мережеві консультації

Для інформаційного забезпечення або отримання відгуків і коментарів за допомогою Інтернет-консультацій зазвичай використовують сайт в Інтернеті,

інформація на якому має постійно оновлюватися. За допомогою Інтернету можуть бути розроблені більш інтерактивні форми участі, наприклад, он-лайн форуми або групи обговорення.

Технічно мережеві консультації можуть бути представлені такими можливими інструментами:

- HTML-сторінка з посиланнями на документи, зображення, графіку та звукові файли;
- спеціальна адреса електронної пошти, на яку можуть бути надіслані коментарі та пропозиції;
- форми опитування, які виявляють громадську думку з певних питань (з можливістю надіслати заповнені форми факсом або електронною поштою);
- віртуальні тематичні зустрічі з використанням можливостей чат-форуму;
- веб-трансляції зустрічей і подій, тобто аудіо- та відеомовлення за допомогою Інтернету;
- Інтернет може доповнювати традиційні методи, але не може їх замінити.

Мета створення веб-сайту повинна бути чітко сформульована, інформація має бути точною й своєчасною. Ще до створення сайту слід оцінити витрати на оновлення інформації та технічну підтримку сайту та передбачити їх у бюджеті. Також потрібно вирішити такі питання:

- підтримувати сайт самостійно чи використовувати зовнішні джерела;
- які мережеві методи будуть використовуватися;
- який рівень підготовки персоналу є необхідним.

Анкети та форми для коментарів

Анкети є основним інструментом збору інформації. Після розроблення анкети потрібно протестувати, щоб переконатися, що питання анкети є зрозумілими та достатньо простими. Перевагою анкет є те, що вони дають можливість поставити одні й ті ж питання кожному респонденту. Це збільшує достовірність результатів. Анкети можуть заповнювати за допомогою особистого й телефонного опитування, форм для самостійного заповнення, поштових розсилок або в режимі он-лайн. Анкети можуть поширюватися електронною поштою, звичайною поштою або факсом. Заповнені анкети можуть бути зібрані на семінарі або надіслані респондентам після семінару. Стадії анкетування:

- Підготовка питань. Ці питання мають бути лаконічними.
- Перевірка питань у невеликих пілотних групах з метою визначення їх об'єктивності, простоти та зрозумілості. Формулювання питань має бути чітким, щоб уникнути непорозуміння.
- На початку анкети потрібно вказати її мету.
- В анкету потрібно внести такі характеристики респондентів, як стать, вік, місце проживання, освіта тощо для подальшої можливості екстраполяції результатів та (або) врахування цих даних у списку розсилки.
- Розсилка анкет. Якщо в бюджеті є кошти, варто забезпечити респонденту можливість безкоштовної відповіді для збільшення кількості відповідей

(наприклад, додати до конверта, що надсилатиметься респонденту, конверт зі зворотною адресою та марками).

- Оформлення та оприлюднення результатів.

Опитування

Опитування — це метод збору інформації від певної групи людей.

Опитування може бути використане для збору інформації загального характеру, інформації від великої аудиторії або отримання певних даних через опитування цільових груп. Опитування може бути націлене на пошук інформації кількісного (цифри та факти) та якісного (думки та оцінки) характеру. Для збору інформації в процесі опитування використовують анкети, які можуть бути заповнені за допомогою особистих інтерв'ю, письмових форм для заповнення, телефонного або електронного опитування.

Репрезентативне опитування, в якому використовується велика, випадковим чином визначена вибірка, зазвичай пов'язане з великими витратами. Дрібномасштабні інтерв'ю з випадковою вибіркою та добровольцями характеризуються порівняно незначними витратами. Однак вони можуть не дати результатів, які могли б бути узагальнені за межами певної групи респондентів.

Опитування призначені для збору інформації щодо певного питання або стратегічного документа. Результати опитувань дають можливість отримати інформацію про демографічну структуру населення та думки певної групи людей. Важливими в організації та проведенні опитування є такі кроки:

- Щоб уникнути повторення, з'ясуйте, що вже відомо і чи проводиться або заплановане опитування, яке має стосунок до справи. Визначте масштаб опитування.
- Поговоріть з розробником і відповідними представниками влади, щоб детальніше з'ясувати питання.
- Визначте, яким способом буде зібрана інформація.
- Визначте Вашу цільову аудиторію. Яким чином Ви будете проводити вибірку? Як Ви переконаєтеся, що опитування відображає думки групи?
- Проведіть пілотне опитування, щоб переконатися, що питання є зрозумілими.
- Проведіть опитування.
- Впорядкуйте результати та проведіть їх аналіз, підготуйте звіт.
- Надайте доступ до звіту для респондентів, відповідних органів влади та ЗМІ.

Громадські слухання

Громадські слухання є офіційним способом представлення та обміну інформацією й поглядами щодо запропонованої СПП. Зазвичай офіційні гро-

мадські слухання є найбільш ефективними, коли їх поєднують з такими менш офіційними формами зустрічей, як неформальне зібрання та організація групової роботи.

У процесі проведення громадських слухань мають бути реалізовані такі дії:

- чітко визначити мету громадського зібрання та питання для обговорення;
- описати, яку роль громадське слухання відіграє в процесі СЕО. Чітко зрозуміти, якою мірою отримані висновки можуть вплинути на результат процесу;
- офіційно поінформувати про громадське слухання;
- надіслати запрошення кожній особі, яка наполягала на проведенні громадського слухання;
- скласти ретельний розклад презентацій розробників СПП, експертів СЕО та заінтересованих груп;
- підготувати та оприлюднити звіт про громадське слухання.

Семінари

Семінар — це структурований форум, учасники якого запрошені для спільної роботи в групі (або групах) з метою оцінювання певного питання або проведення етапу СЕО.

Семінар має бути структурованим, що передбачає обговорення у великих і малих групах. Метою семінару є зібрання разом учасників радше для того, щоб знайти шляхи вирішення конфліктів і формування спільної думки щодо оцінки, ніж для надання інформації та отримання відповідей на запитання. Семінари можуть проводитися для представників певної заінтересованої групи, наприклад, представників громадських організацій чи експертів з питань довкілля.

Проведення семінарів потребує модератора (посередника), який має сприяти залученню до обговорення всіх учасників. Тому семінари — це механізми участі, які є найбільш відповідними для невеликих груп учасників.

На семінарі може бути використано все розмаїття інструментів участі громадськості, у тому числі зазначених у цьому посібнику.

Результатом семінару має бути звіт, в якому слід зазначити всі думки, пропозиції або висновки, які були спільно розроблені та схвалені усіма учасниками.

Консультативний комітет

Консультативні комітети — це експертні групи та урядові й неурядові інститути, які мають досвід у певній сфері діяльності або заінтересовані в розробленні та реалізації СПП.

У процесі консультацій вони можуть порадишити внести відповідні зміни до СПП або рекомендувати вжити певних заходів.

Незважаючи на подібність до робочих груп, консультативні комітети функціонують як постійна структура, тоді як робочі групи, як правило, створюються на короткостроковій основі та фокусуються на розробленні конкретної пропозиції.

Консультативні комітети надзвичайно важливі для залучення представників громадськості, особливо фахівців з необхідним досвідом, до складних, суперечливих або важливих процесів розроблення СПП та проведення CEO.

Комітети — це не групи лобіювання. Вони мають важливе громадське призначення, яке є вищим, ніж інтереси окремих соціальних груп.

Функціонування комітетів стає ефективнішим, коли їх роль і завдання чітко визначаються ще до прийняття рішення про склад комітету. Необхідно також визначити умови членства в комітеті. Для підтримання діяльності мають бути виділені ресурси.

Комітет має бути поінформований про хід діяльності, результати консультацій, висновки розробника СПП та осіб, які приймають рішення, та зміни в політиці, які можуть вплинути на роль комітету.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. Які дві основні групи методів застосовують у процесі CEO?
2. Які методи застосовуються для визначення сфери охоплення CEO? Опишіть один з цих методів і вкажіть його переваги та недоліки.
3. Які методи застосовуються для оцінки екологічної ситуації в регіоні? Опишіть один з цих методів і вкажіть його переваги та недоліки.
4. Який метод застосовується для оцінки відповідності цілей СПП національним і регіональним екологічним цілям? Опишіть цей метод і вкажіть його переваги та недоліки.
5. Які методи застосовуються для оцінки впливу СПП на довкілля? Опишіть один з цих методів і вкажіть його переваги та недоліки.
6. Які методи застосовуються для оцінки альтернативних варіантів? Опишіть один з цих методів і вкажіть його переваги та недоліки.
7. Які методи використовуються для оцінки кумулятивного впливу на довкілля? Опишіть один з цих методів і вкажіть його переваги та недоліки.
8. Який метод застосовується для виявлення заінтересованих сторін? Опишіть цей метод і вкажіть його переваги та недоліки.
9. Які методи участі громадськості застосовуються в процесі CEO? Опишіть один з цих методів і вкажіть його переваги та недоліки.